

12. Glede dela pri raziskovanju gomil v Jugoslaviji, ki ga je začel Zvezni inštitut za zaščito je koordinacijski odbor sklenil, naj to vprašanje Zvezni inštitut preudari v neposrednem stiku z najvišjimi arheološkimi ustanovami po republikah.

13. Da bi se v bodoče preprečilo, da bi dnevni tisk, radijske oddaje ter druga sredstva propagande dajali nepopolne in nepravilne podatke o arheoloških delih, je bilo sklenjeno, da dajejo takšne podatke zainteresiranim ustanovam samo najvišje ustanove za svoje republike.

14. Koordinacijski odbor je sklenil, da bo prihodnji sestanek odbora v Sarajevu. Sestanek bo 15. maja. Ob tej priliki bo tudi sestanek uredništva časopisa »Archaeologia Jugoslavica«.

A. B e n a c, R a d i m l j a. — Srednjevekovni nagrobni spomenici Bosne i Hercegovine. Sveska I. 1950, Izdanje Zemaljskog muzeja u Sarajevu. 47 str. z angleškim resumejem, 82 slik in risb ter načrt nekropole.

V prvem zvezku srednjeveških nagrobnikov Bosne in Hercegovine je objavljena nekropola v Radimlji. Ta nekropola je znana po svojih krasnih nagrobnih spomenikih, ki so bili obsojeni na propadanje enako kot nagrobni drugi nekropol v Bosni in Hercegovini. Zato smo že dolgo čutili potrebo, da bi se izdelale monografije grobišč ne glede na to, ali so bili nagrobni ornametirani ali ne. Doslej so se omenjali le spomeniki, ki so imeli kak napis, ali pa spomeniki, ki so bili izredni po svoji ornamentalni strani. Toda tudi v teh primerih navadno niso zapisovali niti njih dimenzij niti drugih podatkov. A vsak spomenik je za nas pomemben kljub na videz brezpomembnim podatkom, ker se utegnejo nanašati na mnoge družbeno-zgodovinske momente srednjega veka v Bosni in Hercegovini. Zato je tudi prva monografija nekropole Radimlje toliko bolj dragocena, ker predstavlja začetek serije monografij o bosenskih in hercegovskih srednjeveških grobiščih.

Avtor je monografijo zamislil kot delo, v katerem bodi čim več gradiva in čim manj raznih hipotez; to mu je tudi v največji meri uspelo. Podal je res bogato slikovno gradivo in obširen opis vsakega spomenika, njegove dimenzije in vse posebnosti, tako da je s pomočjo načrta mogoča detaljna rekonstrukcija grobišča.

Monografija je razdeljena na 9 oddelkov. Po uvodu, v katerem avtor govori o namenu monografije, prehaja na opis nekropole Radimlje in njene lege. Naslednji oddelek je najboljširnejši; v njem podaja opis vsakega spomenika posebej; od teh spomenikov je vsega skupaj danes ohranjenih še 151. Posebno poglavje posveča obliki spomenikov in njih delitvi. Za podlago, pravi avtor sam, je vzel Truhelkovo delitev, le da jo je glede na karakter spomenikov te nekropole nekoliko razširil. Razlikuje vsega 9 raznih oblik od plošče čez sarkofag do križa. Najbolj pogosti so nagrobni v obliki »sanduka« kakor jih imenuje avtor. Ne zaostajajo mnogo niti sarkofagi, ki so avtorju klasičnega ozir. rimskega izvora, enako kakor tudi »sanduki«. Vendar sodi, da je bil prenos iz rimskih oblik povsem mehaničen, ker so že izgubile prvotni pomen. Oporo za to domnevo vidi v tem, da so

mnogokrat arkadni stebri izdelani tudi na križih, kar nikakor ni razumljivo, to pa seveda ne velja za sarkofage, ki so nekdanj predstavljali hišo.

Posebno poglavje je posvetil avtor ornamentalnemu sistemu na nagrobnikih. Motive deli na ornamentalne in figuralne. Med prve šteje celo vrsto, v mnogih primerih pa jim je dal obenem tudi povsem nova imena. Glavni ornamentalni motivi — navadno so rastlinskega izvora — bi bili: valovita črta s trolistom ali motiv trte, kakor so ga imenovali drugi, motiv pletene vrvi, ki je v rabi kot sredstvo za delitev ornamentov ali pa za delitev posameznih delov spomenika, plastični cik-cak motiv, kolo (»zrakasti krug«, kakor ga sedaj naziva avtor), zvezde, polmesec, rozeta, plastični krog, lok s puščico, ščit, križ, grozd, spiralni zavoji, palica in majhna posodica. O posameznih motivih izraža tudi svoje mnenje. Tako misli na kolo, da je preneseno na te nagrobne čisto mehanično brez globljega pomena, čeprav ima svoj izvor še v predzgodovini, kjer je imelo simboličen pomen. Plastični krogi po avtorju niso ornamentalnega pomena, ampak označujejo pokojnikov čin. V čisto konkretnem primeru označuje ta motiv tučjak vojvodski čin, ker ga vidimo le na spomenikih, pod katerimi leže vojvode iz Batnega. Prav tako misli avtor, da je lok s puščico znak za vojaško funkcijo, ki so jo opravljali vojvode Miloradovići-Hrabreni iz Batnega, in ne samo oznaka za lovca, kakor so mnogi doslej mislili. Podobno stališče zavzema tudi do motivov ščitov z mečem ali brez njega. Po avtorju bi ne bili čisto ornamentalnega karakterja, temveč bi naj bili znak vojaškega čina. Glede motiva križa, ki nastopa tu na 11 spomenikih, omenja samo, da se mnenje A. Solovjeva ne more obdržati. Nekatere motive pa spravlja v zvezo s simboličnim in kulturnim pomenom ter misli, da bodo nudili podatke za razjasnitev duhovne kulture in verskih nazorov srednjeveških prebivalcev, ki so pokopani pod nagrobniki. Takšni motivi naj bi bili grozd, posodica in palica. Seveda se pa že danes po motivih vidi, da se prepletajo tu motivi, ki jih lahko vežemo s krščanstvom, prav tako pa tudi motivi, ki se dajo vezati s predkrščansko dobo.

Figuralne motive deli avtor v dve skupini. Eno so moške figure, ki imajo vzdignjeno desnico in stoje na vojvodskih spomenikih, drugo pa figuralne kompozicije, ki predstavljajo razne prizore. Ker je pri figurah z vzdignjeno desnico izdelana figura vedno na isti način, sklepa avtor, da prestavlja le pojem vojvode, čeprav so poleg te figure tudi še druge figure in prizori. Figuralne kompozicije deli avtor v nekoliko podskupin: a) živali, b) lov, c) kolo in d) borbo, turnir. Tudi iz teh prizorov skuša avtor izvajati posamezne sklepe. Tako misli, da označujejo lovski prizori pokojnika kot dobrega lovca. Poleg tega pa tem prizorom pripisuje tudi še veliko globlji pomen za pojasnjevanje materialne in duhovne srednjeveške Bosne, že glede na mnenje, da so tu bili bogomili. Prizori pa, ki predstavljajo borbo, pomenijo po avtorjevem mnenju najverjetneje kakšen karakterističen dogodek iz pokojnikovega življenja. Seveda se pa pri teh prizorih lahko vidijo tudi še drugi posamezni detajli, kakor obleka, orožje itd.

Avtor je posvetil posebno poglavje tehnični izdelavi nagrobnikov in ornamentike. Glede tega sklepa, da nagrobniki niso bili v kamnolomu že

popolnoma izdelani in prineseni na grobišče, ampak da so bili tam samo grobo oblikovani, vse drugo pa da je bilo izvršeno na nekropoli. Zato podaja materialne dokaze, kakor so začet, a nedoklesan spomenik ali pa posamezni nedokončani ornamenti. Umestna je tudi njegova opomba, da bi se popolnoma dogotovljen in ornamentiran spomenik pri transportu lahko poškodoval, ker pač ni bilo posebnih tehničnih sredstev za prenos. Prav tako je avtor na mnogih spomenikih ugotovil dodelovanje. Klesali so po njegovem mnenju s kladivom, ki je imelo nekakšno sekirico, gladili pa so s trdim kamnom.

Ornamenti so, kakor meni avtor, izdelani ali v plitkem reliefu ali pa v tehniki vrezovanja ozir. s kombinacijo enega in drugega načina. Zelo pogostoma opaža tudi, da je zaradi enega motiva vsa okolišna površina spomenika znižana. Vendar pa so zmeraj stremeli za tem, da se osnovna oblika nagrobnika ne skazi.

Naslednje poglavje govori o napisih; od teh so nekateri že znani in so bili že objavljeni. Z napisov dobimo nekaj pomembnejših podatkov o vojvodih iz Batnega, pa tudi imena treh kovačev, klesarjev, ki so delali te nagrobneke.

Za datacijo nekropole se je avtor opiral na zgodovinske in druge vire o rodbini Hrabrena-Miloradovića, ki je prebivala v Batnem v XV. stoletju. Zatorej sodi, da je tudi nekropola v Radimlji v mejah XV. in XVI. stoletja.

Poleg tega je avtor raziskal še dva groba, od katerih je bil eden že nekdaj prekopan, drugi pa ni imel nikakršnih pridevkov. Vendar so zanimive rake, ki so bile izdelane iz neotesanih plošč in s takimi tudi pokrite.

Paola Korošec